

Beeld van de machtsstructuur in België *

door Wilfried DEWACHTER,

Gewoon hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

Het beeld dat de staatsburgers van de machtsstructuur in een politiek bestel opdoen is lang niet noodzakelijk kongruent met de feitelijke machtsstructuur. Dat beeld wordt gevormd eensdeels door een min of meer direkte ervaring van de machtsverhoudingen in het gevoerde beleid en andersdeels door de informatie en opinievorming die door de massakommunikatiemedia wordt verspreid.

Het op die manier verworven beeld van de machtsstructuur in België wordt hier niet in zijn totaliteit bevraagd. Het werd op vier punten onderzocht: de tegenstellingen in de maatschappij, de instrumentaliteit van de verbindingsgroeperingen, de machtshiërarchie aan de top en de beoordeling van de basis-instituties van het Belgisch politiek bestel. Deze vier punten worden door de wetenschap als zeer belangrijke componenten van elk democratisch regime gezien. Maar het volledig beeld heeft men daarmee evenwel niet. Dit moet men bij de verdere lektuur voor ogen houden.

1. De tegenstellingen in de Belgische maatschappij.

Elke maatschappij met enige geledheid — en in de huidige tijd is de afwezigheid van geledingen nog enkel in archaische samenlevingen te vinden — is gekenmerkt door deelbelangen die kunnen uiteenlopen van helemaal verenigbaar tot volledig tegengesteld. Als moderne maatschappij maakt België hierop geen uitzondering.

Het is dan ook aangewezen te zoeken naar de mate van tegenstelling die een aantal deelbelangen in België hebben in hoofde van de staatsburgers. Aan de steekproef werd gevraagd op een intervallschaal (van

* Wij danken graag de heer M. Deweerdt voor de hulp die hij verstrekt heeft bij het tot stand komen van dit artikel.

0 tot 100) de scherpte van een reeks van 22 mogelijke tegenstellingen te beoordelen. Statistisch zijn meerdere verwerkingwijzen mogelijk. Het gemiddelde en de kumulative frekwentie (bij de waarde 75) geven een vrijwel identiek resultaat wat de rangschikking van de tegenstelling naar scherpte betreft. In tabel I volgt de rangschikking.

TABEL I
De tegenstellingen in de Belgische maatschappij

	Gemiddelde schaalpositie
1. Patroons-arbeiders	59,4
2. Machtigen-machtelozen	58,6
3. Jongeren-ouderen	57,8
4. Rijken-armen	57,0
5. Vlamingen-Franstaligen	54,6
6. Rijke landen-arme landen	54,4
7. Mannen-vrouwen	53,9
8. Vlaanderen-Wallonië	53,4
9. Vlaanderen-Brussel	50,3
10. Kaders-arbeiders	49,4
11. Landbouw-industrie	48,8
12. Zelfstandigen-loontrekkenden	47,2
13. Stad-platteland	45,9
14. Belgen-vreemdelingen	45,6
15. Links-rechts	44,1
16. Arbeiders-bedienden	44,1
17. Westen-Oosten	43,8
18. Vredelievenden-militaristen	42,4
19. Wallonië-Brussel	40,3
20. Patroons-Kaders	39,9
21. Universitair-niet universitair	39,2
22. Gelovigen-ongelovigen	37,3

De scherpste tegenstellingen zijn deze tussen: het patronaat en de arbeiders, de machtigen en de machtelozen, de jongeren en de ouderen, de rijken en de armen, de Vlamingen en de Franstaligen, de arme landen en de rijke landen, de mannen en de vrouwen (1).

De klassieke stratifikatiecriteria (deze van Max Weber) als rijkdom en macht (status niet ondervraagd zijnde), blijven scherp tegenstellen. Moderne stratifikatietheorieën schuiven meer criteria naar voren. Zo verwijst Barber naar macht, beroepsprestige, inkomen of welstand, opvoeding en kennis, levensbeschouwing, etnie, familie en local-community status. Een aantal van deze stratifikatiecriteria zijn duidelijk aktueel nog aanwezig maar een aantal ook niet. Dit blijkt nog duidelijker als men de

(1) Naargelang het meetinstrument kan er wel wat wijziging in de rangschikking komen. Maar de afgrenzing van deze 7 tegenstellingen als de belangrijkste is eenvormig, ongeacht het criterium.

zwakst ervaren tegenstellingen op een lijstje zet. Deze zijn de relatie tussen :

- het patronaat en de kaderleden,
- de universitair en de niet-universitair,
- de gelovigen en niet gelovigen.

De Belgische situatie is dus ten dele universeel en ten dele specifiek. Gekende tegenstellingen blijven als scherp ervaren : de verhouding tussen het patronaat en de arbeiders en vrij parallel daarmee de verhouding tussen rijken en armen (en niet zo heel veel minder de verhouding kaderleden-arbeiders en de verhouding zelfstandigen-loontrekkenden). Blijft ook als scherpe tegenstelling de verhouding tussen de machtigen en de machtelozen. In de lijn van het voorgaande is het niet verwonderlijk dat de nieuwe geaktualiseerde Noord-Zuid relatie als een van de scherpste tegenstellingen wordt aangewezen. Tenslotte is het aan te nemen dat de verhouding tussen Vlamingen en Franstaligen een tegenstellingsrelatie is. Dit wordt overigens bevestigd door het eveneens hoog plaatsen van de gewestelijke tegenstellingen Vlaanderen-Wallonië en Vlaanderen-Brussel ; de relatie Wallonië-Brussel wordt vrij gelijklopend ervaren. Twee van de drie konfliktvelden van de Belgische politiek : het sociaal-ekonomische en het communautaire blijven bestaan. Het derde konfliktveld : de levensbeschouwing is op dit ogenblik afgebouwd, ondanks enige aktualisering in de etische problematiek. De pacifikatie van het schoolpakt en de openheid van de Katholieke Kerk na Vaticanum II lijken diep ingegrepen te hebben.

Nieuwe tegenstellingen dienen opgemerkt. De tegenstellingen tussen jongeren en ouderen en tussen vrouwen en mannen halen een hoge score. Dit zijn voor de klassieke verklaringsmodellen, zowel van de stratifikatie als van de Belgische politiek, nieuwe gegevens. Dit wordt des te duidelijker als men vergelijkt en vaststelt dat de verhouding tussen Belgen en vreemdelingen minder scherp wordt ervaren. Gene tegenstellingen halen het niveau van de rijk-arm tegenstelling, van de Vlaams-Waalse verhoudingen. Zoals gezegd is de verhouding tussen Belgen en vreemdelingen nog vrij gemiddeld ervaren. De tegenstelling landbouw-industrie en de tegenstelling stad-platteland die in zekere mate parallel kan geïnterpreteerd worden, komt net iets scherper voor. Onproblematisch lijkt de verhouding pacifisten en militaristen, wat ten aanzien van sommige opinie-makerij wel onderlijnd moet worden.

Helemaal opmerkelijk (althans indien goed geoperationaliseerd) is het niet naar voren komen van het onderwijs- en opvoedingsonderscheid, nochtans frekvent voorkomend in stratifikatiemodellen. Zou het kunnen

dat het mislukken van de democratisering van het universitair onderwijs als ontsluitingsmiddel voor de hogere beroepen, mislukking die zichtbaar is in de hoge academische werkeloosheid, hiervan de verklarende faktor zou zijn ?

De participanten (2) percipiëren een trits van de scherpste tegenstellingen in het land, duidelijk scherper nog dan de doorsnee burger : de tegenstelling tussen het patronaat en de arbeiders, de tegenstelling tussen de machtigen en de machtelozen en de tegenstelling tussen rijk en arm. Niet zozeer de tegenstelling Vlamingen-Franstaligen dan wel Vlaanderen tegenover Brussel wordt door de participanten verscherpt beleefd. Dit strookt met de recente politieke evolutie. Naar de aard van de scherper gepercipiëerde tegenstellingen kan gesteld worden dat de participant niet de nieuwe maar de klassieke tegenstellingen van de Belgische politiek scherper ervaart. Op te merken dat de levensbeschouwelijke tegenstelling door de participant op eenzelfde niveau van ontspanning vastgesteld wordt als door de doorsnee burger.

Overigens ervaart de participant al de andere tegenstellingen op eenzelfde niveau als de doorsnee burger. Enkel aan de top stelt hij het scherper. Of zijn ervaring meer kongruent met de werkelijkheid is dan deze van de doorsnee staatsburger, blijft een open vraag. Op te merken valt dat de zwakke tegenstelling patroons-kaders wel aanzienlijk scherper noteert bij de participanten.

De perceptie van de tegenstellingen door Vlaanderen en Wallonië is nog minder afwijkend dan deze van de participanten met deze van de doorsnee burgers. Eén groot punt van verschil is de verhouding man-vrouw. Voor de Walen een beperkte tegenstelling, voor de Vlamingen de scherpste tegenstelling van alle ; scherper nog dan de tegenstelling machtigen-machtelozen die door de Vlamingen ook scherper ervaren wordt dan door de Walen.

De communautaire problematiek wordt ook anders ervaren. Voor de Vlamingen is de tegenstelling Vlaanderen-Brussel de derde scherpste tegenstelling, scherper nog dan de tegenstelling Vlamingen-Franstaligen en zeker dan deze tussen Vlaanderen en Wallonië. (De relatie Brussel-Wallonië is voor beide kultuurgemeenschappen een vrij probleemloze relatie). De Walen zien de tegenstelling Vlaanderen-Wallonië veel scherper dan de tegenstelling Brussel-Vlaanderen ; de Walen interpreteren deze laatste relatie haast even probleemloos als hun relatie met Brussel. Een eigenaardige driehoek. Voor de Walen zijn het de Vlamingen die de scherpe tegenstelling maken ; voor de Vlamingen is het echter de

(2) Geoperationaliseerd op dezelfde manier als in onze andere bijdrage in deze bundel : Problemen en oplossingen voor het actuele beleid.

hoofdstad Brussel. Zo te zien heeft de oplossing van de communautaire problemen op de rug van Brussel ook bij de publieke opinie enige kans.

Een aparte vraag liet toe het scherper worden of het afzwakken van tegenstellingen vast te stellen. De antwoorden werden in een schaal aan-gegeven: schaal gaande van de stand 1: « in belangrijke mate ver-scherpt » over de stand 3: « ongewijzigd », naar de stand 5: « in belang-rijke mate afgezwakt ». Hieronder wordt met gemiddelde schaalposities gewerkt.

De tegenstellingen die volgens al de ondervraagden, met andere woor-den volgens de doorsnee burger, recent het meest naar voren drongen zijn de volgende:

Tegenstelling	Gemiddelde schaalpositie
Vooreerst:	
— Jongeren-ouderen	} 2,4
— Vlamingen-Franstaligen	
— Vlaanderen-Brussel	
Dan:	
— Vlaanderen-Wallonië	} 2,5
— Ontwikkelde landen - ontwikkelingslanden	
Vervolgens:	
— Man-vrouw	} 2,6
— Patroons-arbeiders	
Tenslotte:	
— Belgen-vreemdelingen	} 2,7
— Landbouw-industrie	

Behoudens de verhouding machtigen-machtelozen en de verhouding rijken-armen (die beide een gemiddelde 2,8 hebben) staan alle scherpste tegenstellingen in de lijst van de scherper wordende problemen. Alleen de relatie Belgen-vreemdelingen en de verhouding landbouw-industrie zijn scherper wordende verhoudingen die niet tot de meest uitgesproken tegenstellingen gerekend worden.

De mogelijke verklaring van het samengaan van accuter worden en de geprofileerdheid van de tegenstellingen is niet eenvoudig. Vooreerst moet opgemerkt worden dat gemiddeld een groter worden van de tegen-stellingen naar voren komt (het gemiddelde zou op 3,0 moeten liggen om neutraal te zijn; het ligt echter op 2,8). Dit kan te maken hebben met het feit dat inderdaad de tegenstellingen gemiddeld genomen ver-scherpt zijn. Het kan ook te maken hebben met een suggestief vraag-effekt, alhoewel in de formulering zelf geen suggestie aanwezig is. Ten-

slotte kan het te wijten zijn aan een karakteristiek van de publieke opinie die overaccentueert in haar waarneming.

Op te merken valt dat de tegenstelling gelovigen-ongelovigen het meest, — en uitgesproken —, afneemt (gemiddelde 3,3).

2. De instrumentaliteit van de politieke partijen.

Tussen het mikro en makrovlak, met andere woorden tussen het individuele en het integraalmaatschappelijk niveau, dit wil zeggen op het meso-vlak, staan tientallen groeperingen (organisaties, bonden, verenigingen, groepen) te drummen als potentiële vertolkers van deelbelangen naar de overheid toe en dan ook als mogelijke medespelers op het machtsbord. De meest vooraanstaande van deze verbindingsgroeperingen op dat machtsbord zijn volgens objectieve waarnemingen de politieke partijen en de erkende drukingsgroeperingen.

In een rechtstreekse bevraging van de doeltreffendheid als belangenverdedigingsinstrument werden de vakverenigingen het hoogste gescoord. Voor het gehele land achten 22,6 % van de ondervraagden de vakbonden het meest aangewezen. De beroepsverenigingen komen als tweede uit de bevraging, met 11,9 %. In zeker opzicht kan men deze « arbeidsorganisaties » samenvoegen zodat voor dit type met 34,5 % een tamelijk hoge instrumentaliteit bekomen wordt. De politieke partijen doen het in hoofde van de burgers minder goed. Zij worden door slechts 9,8 % van de ondervraagden beschouwd als de beste belangenverdedigers. De verkozenen (3) komen voor 8,7 % voor. Als men deze nog tot de partijen zou rekenen, bekomt men 18,5 % voor de politieke partijen, wat duidelijk lager is dan de « arbeidsorganisaties ». Als belangenverdedigers zijn de politieke partijen voorbij gestoken.

Opmerkelijk is wel dat Vlaanderen de vakverenigingen aanzienlijk lager aanslaat dan Wallonië (respektievelijk 18,3 % tegenover 31,1 %). Daarentegen worden de verkozenen 12,5 % tegenover 3,6 % hoger aangeslaan. Heeft dit te maken met het meer verspreid zijn of het efficiënter verricht worden van dienstbetoon in Vlaanderen? Of heeft dit gewoon te maken met de oververtegenwoordiging in de steekproef van socialisten in Wallonië en ondervertegenwoordiging in de steekproef van socialisten in Vlaanderen?

Opmerkelijk zijn ook de 25,0 % die geen van de vier mogelijkheden als aangepast voor hun belangenverdediging beschouwen. Daarbij dan nog

(3) De vraagstelling laat geen splitsing toe naar het soort verkozenen : parlementslid, provincieraadslid of gemeenteraadslid.

de 21,9 % van de niet antwoorden voegend, zit men met een kleine 50 % van de bevroegden die niet manifest of manifest niet oplopen met de instrumentaliteit naar hun belangen toe van de voornaamste verbindingsgroeperingen.

Institutioneel gezien zijn de politieke partijen de belangrijkste verbindingsgroeperingen. Deze werden meer diepgaand bevroegd bij de steekproef : namelijk de instrumentaliteit van de eigen partij voor de belangrijkste deelgroepen : katolieken en ongelovigen ; Vlamingen, Brusselaars, Walen en Belgen ; landbouwers, arbeiders, bedienden, zelfstandigen, kaderleden en vrije beroepen, patroons (4).

De ondervraagden dienden aan te duiden welke categorie van deze reeks door de partij waarvoor zij gestemd hadden, het best verdedigd wordt (verder « eerste vermelding » geheten). In een tweede vraag dienden de ondervraagden, nog steeds voor hun partij, aan te geven welke de sociale groep is die op de tweede plaats het best verdedigd wordt (verder « op een na beste » vermelding geheten).

Naar het oordeel van de « kiezers met kennis van zaken » vinden de sociaal-ekonomische strata de grootste instrumentaliteit in de Belgische politieke partijen, namelijk 53,0 % van de vermelding als eerste en als op een na beste vertegenwoordigde categorie. Dan volgen de volkeren met 32,4 % van de vermelding en tenslotte de levensbeschouwelijke groepen met 14,6 % van de vermelding (5). De eerste vermelding en de op een na beste vermelding maken geen verschil tussen deze konfliktvelden, wel enigszins intern.

In het sociaal-ekonomische konfliktveld hebben de politieke partijen de grootste instrumentaliteit (althans gemeten naar de frekwentie van vermelding door « de kiezers met kennis van zaken ») voor de arbeiders : 41,1 % van de vermeldingen, dan voor de bedienden 19,1 %, de zelfstandigen met 15,4 %, vervolgens de kaders met 13,2 %, en tenslotte landbouwers en patroons met respectievelijk 5,7 en 5,5 % vermeldingen. Ogenschijnlijk zit in deze instrumentaliteit een premie van het groot aantal ; langs de vraagstelling was dit echter niet geïnduceerd. Tussen de beste verdediging (eerste vermelding) en de op een na beste verdediging (tweede vermelding) is er wel het opvallend verschil dat de arbeiders veel beter op de eerste dan op de tweede scoren en de bedienden omgekeerd.

(4) Belangrijkheid is hier niet bepaald volgens de enquête maar volgens de verschillende verklaringsmodellen van de Belgische politiek.

(5) De volgorde van vermelding stemt overeen met het aantal groepen in spanningsvelden, namelijk respectievelijk 6, 4 en 2. Een besmetting van uit de vraagstelling is dus niet uitgesloten. Als men het aantal evenwel konstant houdt door het gemiddelde te berekenen, dan blijft de volgorde bestaan : 8,84 voor het sociaal-ekonomisch spanningsveld, 8,09 voor het volkenspanningsveld en 7,3 voor het levensbeschouwelijk spanningsveld.

Anders geformuleerd : de volgorde-vermelding bevestigt de kwantitatieve depouillering. De arbeiders vinden bij de partijen een grotere instrumenta-
liteit dan de andere groepen, en zeker dan de bedienden. Ook kader-
leden en landbouwers scoren lager op de eerste dan op de tweede ver-
melding.

Naar de volkeren toe hebben de Vlamingen de grootste instrumentali-
teit : 46,9 % van het totale aantal vermeldingen voor het konfliktveld.
Dan komen de Walen met 26,3 %, vervolgens de Belgen met 15,8 %
en ten slotte de Brusselaars met 11,1 %. Naar eerste rangsinstrumentali-
teit gemeten komen de Vlamingen nog een goed stuk meer naar voren.
Sommige partijen zijn hen dan nog meer « op het lijf gesneden ».

Voor de levensbeschouwingen komt enkel de katolieke godsdienst naar
voren en dat in overdonderende sterkte. De vrijzinnigen halen slechts
een zeer klein percentage. (De andere geloofsgenootschappen waren niet
voorzien bij de antwoordmogelijkheden).

De instrumenta-
liteit van de politieke partijen ten aanzien van de basis-
dimensies van de Belgische konfliktvelden, met andere woorden, ten aan-
zien van de belangrijkste deelgroepen in de Belgische samenleving, levert
enkele opmerkelijke resultaten op (zie tabel II) (6).

De CVP/PSC wordt door haar kiezers het meest instrumenteel gezien
als partij voor de katolieken. Voor haar kiezers is de CVP/PSC dus in
de eerste plaats een « katolieken-partij ». De Vlamingen komen op de
tweede plaats aan bod, en dit duidelijk heel wat meer dan alle andere
volken of gewesten van en in België. Op de derde plaats is de CVP/PSC
een partij voor de arbeiders. De instrumenta-
liteit van de CVP/PSC voor
de andere sociaal-ekonomische strata — op deze van de patroons na —
wordt op gelijke hoogte gewaardeerd (althans naar frekwentie gemeten).
Deze hoogte ligt een goed deel lager dan deze voor de arbeiders. De
CVP/PSC is in dit opzicht « volks »partij, met een overwicht aan funk-
tionaliteit voor de arbeiders en een tekort voor de patroons. De CVP/PSC
is de enige partij die een belangrijke instrumenta-
liteit scoort in de drie
konfliktvelden.

(6) Bij de beantwoording van deze vraag komt een beperkt maar opmerkelijk
verschijnsel naar voren, namelijk de « tegengestelde » antwoorden. Een beperkt aantal
ondervraagden vinden de CVP/PSC de beste partij voor de ongelovigen ; anderen
vinden de Volksunie de beste partij voor de Walen ; weer anderen de BSP/PSB de
beste partij voor de patroons. De verklaring hiervan kan gaan van een bewust en
opzettelijk fout antwoorden, over een accentuering van het eigen standpunt tot een
nogal blinde partijovertuiging. Omwille van het beperkt verschijnsel laten wij het hier
verder onbeslecht en gebruiken de gegevens als echte antwoorden. De lezer houde
derhalve ook met deze beperkte foutmogelijkheid rekening.

De BSP/PSB is in de eerste plaats instrumenteel voor het sociaal-ekonomisch konfliktveld en daar dan duidelijk beperkt voor de arbeiders en de bediende. De eerste instrumentaliteit gaat nog altijd, en overduidelijk, naar de arbeiders. Deze instrumentaliteit is veel hoger dan deze van de CVP/PSC voor de katolieken. Zij evenaart deze van de Volksunie voor de Vlamingen en heeft konkurrentie in instrumentaliteit van de KPB bij de arbeiders. De BSP/PSB heeft ook nog instrumentaliteit voor de Walen.

TABEL II

Instrumentaliteit van de politieke partijen ten aanzien van basisdimensies van de Belgische konfliktvelden

Konfliktvelden en samenstellende groepen	Spreiding van de vermelding per partij						
	CVP/PSC %	BSP/PSB %	PVV/PLP %	DFD/RW %	VU %	KP %	Totaal %
Katolieken . . .	28,4	3,1	2,3	3,3	8,7	—	13,4
Ongelovigen . . .	0,1	2,5	2,8	1,0	—	3,5	1,2
Subtotaal voor het konfliktveld . .	28,5	5,6	5,1	4,3	8,7	3,5	14,6
Vlamingen . . .	20,0	6,3	8,6	1,0	44,3	—	15,2
Brusselaars . . .	1,1	1,3	3,8	21,7	2,3	—	3,6
Walen . . .	3,3	14,5	4,6	24,3	1,8	20,7	8,5
Belgen . . .	5,7	6,1	2,5	6,4	1,2	13,8	5,1
Subtotaal voor het konfliktveld . .	30,1	28,2	19,5	53,4	49,6	34,5	32,4
Landbouwers . . .	4,8	1,3	4,1	1,4	1,2	—	3,0
Arbeiders . . .	14,0	43,1	12,5	13,6	13,0	51,7	21,8
Bedienden . . .	6,8	15,5	10,7	6,9	11,4	10,3	10,1
Zelfstandigen . .	6,5	2,5	24,2	7,2	9,4	—	8,2
Kaderleden . . .	7,6	2,5	13,8	8,4	6,9	—	7,0
Patroons . . .	1,8	1,3	10,2	4,8	—	—	2,9
Subtotaal voor het konfliktveld . .	41,5	66,2	75,5	42,3	41,9	62,0	53,0

De minst geprofileerde instrumentaliteit, of anders geformuleerd de meest gespreide instrumentaliteit heeft de PVV/PLP. De enige hoge frequentievermelding als beste of op een na beste partij haalt zij voor de zelfstandigen. Verder zien haar kiezers haar als een brede massapartij, openstaande en funktioneel zijnde voor alle sociaal-ekonomische strata. Zij is — volgens deze benadering — meer « volks » partij in de zin van « catch-all party » dan de CVP/PSC. Drie-vierden van haar instrumentaliteit ligt in het sociaal-ekonomisch konfliktveld. Dit is het hoogste van alle partijen; nog ongeveer 10 % vermeldingen hoger dan voor de BSP/PSB.

Deze zogenaamde taalpartijen zijn veel minder dan de PVV/PLP in één konfliktveld funktioneel. Zij zijn in hoofde van hun kiezers niet alleen « taal- » of « natiepartijen ». Het volk in de betekenis van de groeps-

vorming op basis van taal en dan ook gemeenschappelijkheid van waarden en cultuur, wordt het best gediend door de FDF/RW en door de Volksunie, respectievelijk voor de Franssprekenden (Walen en Brusselaars) en voor de Vlamingen — beide partijen met nagenoeg eenzelfde frekwentievermelding van 44 %. Maar ook in het sociaal-ekonomische spelen zij instrumenteel mee volgens hun kiezers. Beide zijn ook wel volkspartijen in de zin van « catch-all parties », zij het dat FDF/RW een ietwat lager gestratificeerde instrumentaliteit dan de PVV/PLP heeft en de Volksunie een nog wat lager gestratificeerde instrumentaliteit dan deze van het FDF/RW. De Volksunie benadert nog niet de « volkse » instrumentaliteit, volkse in de zin van de laagste gestratificeerde, die de CVP/PSC behaalt.

De KPB wordt door haar kiezers gezien als instrumenteel voor de arbeiders, voor de Walen en voor de Belgen en tenslotte ook nog wat voor de bedienden.

De operationalisering van de instrumentaliteit heeft gebreken. Als een partij zoals de CVP/PSC op de drie konfliktvelden dienstig is kan een hoog cijfer niet meer bekomen worden. Verder zou naast de beoordeling van de eigen partij ook de beoordeling van de andere partijen moeten gegeven worden. Bovendien is een frekwentievermelding eigenlijk maar een provere « weging ». Tenslotte is het zo dat wat hier « kiezers met kennis van zaken » genoemd wordt, slechts de helft van de steekproef vertegenwoordigt. Men moet met al deze tekorten en gebreken bij de lektuur en de interpretatie van de gegevens rekening houden. Overigens is de depouïllering met bovenstaande beschrijving niet af.

Want al haalt de Volksunie een hoge Vlamingen-instrumentaliteit, in het geheel van de bevraging bekomt de CVP/PSC 51,5 % vermeldingen voor beste of op een na beste partij voor de Vlamingen tegenover 29,2 % slechts voor de Volksunie. Een soortgelijk verschijnsel stelt men vast tussen BSP/PSB en RW voor de Walen : 44,6 % van alle Walen-instrumentaliteitsvermeldingen gaan naar de BSP/PSB tegenover 27,4 % naar het RW. Ook al halen de arbeiders in de BSP/PSB de hoogste frekwentie, van alle arbeidersfrekwenties over alle partijen heen, zitten er 51,7 % in de BSP/PSB, tegenover 25,2 % in de CVP/PSC, 8,0 % in de PVV/PLP, 6,0 % in FDF/RW en ook nog eens in Volksunie. En de hoogste piek in de KPB voor de arbeidende klasse is voor alle arbeidersvermeldingen teruggebracht tot 3,2 %. In deze benadering zit evident ook het onderscheiden stemmengewicht van de verschillende partijen te spelen. Dit is duidelijk zichtbaar in tabel III waar het stemmenpercentage van degenen die geantwoord hebben, namelijk de zogenaamde « kiezers met kennis van zaken » zijn opgegeven als maatstaf van normaliteit. Cijfers die boven deze « normen » gaan duiden een relatief sterke instru-

mentaliteit aan ; cijfers die daar onder gaan duiden een relatief zwakke instrumentaliteit aan ; het relatief karakter bepaald zijnde door het aantal in de deelgroep en/of het aantal in de partij.

Als men de instrumentaliteit van de politieke partijen zoals hier vastgesteld, vergelijkt met het relatieve aandeel van de verschillende categorieën in de totale bevolking, komen toch wel een aanzienlijke reeks zwakke punten naar voren.

TABEL III

Instrumentaliteit van de partijen per deelgroep in de konfliktvelden

Spreiding van de vermeldingen over de zes politieke partijen								
Vermelde groepering	CVP/PSC	BSP/PSB	PVV/PLP	FDF/RW	VU	KP	Totaal	n %
Katholieken .	82,8	6,0	2,4	2,4	6,5	—	100	13,4
Ongelovigen .	1,9	54,7	32,1	7,6	—	3,8	100	1,2
Vlamingen . .	51,5	10,8	7,8	1,0	29,2	—	100	15,2
Brusselaars .	11,5	9,6	14,7	58,0	6,4	—	100	3,6
Walen	15,1	44,6	7,5	27,4	2,2	3,2	100	8,5
Belgen	44,0	31,4	6,7	12,1	2,2	3,6	100	5,1
Landbouwers .	61,7	11,3	18,8	4,5	3,8	—	100	3,0
Arbeiders . .	25,2	51,7	8,0	6,0	6,0	3,2	100	21,8
Bedienden . .	26,2	40,0	14,7	6,6	11,3	1,4	100	10,1
Zelfstandigen	31,0	8,1	41,1	8,4	11,5	—	100	8,2
Kaderleden .	42,2	9,2	27,5	11,4	9,8	—	100	7,0
Patroons . . .	24,2	11,7	48,4	15,6	—	—	100	2,9
Maatstaf van normaliteit .	39,1	26,1	13,9	9,6	10,0	1,3	100	100

3. De hiërarchie van de machtsposities.

Tot nog toe zijn de basistegenstellingen van het Belgisch politiek bestel onderzocht. Deze tegenstellingen treden in aktie door het optreden van actors als daar zijn organisaties, bewegingen, personen. Een goed deel van de politieke strijd is te herleiden tot de wedijver, de kamp om de verschillende machtsposities in het politiek bestel. Het kan dan ook nuttig zijn het beeld van de machtpotentialiteit van de verschillende posities bij de staatsburgers te bevragen.

De machtshiërarchie van de politieke toposities is in het onderzoek zeer duidelijk. Of men nu werkt met het gemiddelde, met de mediaan, met het eerste kwartiel of met het derde kwartiel, steeds is de volgorde van de posities dezelfde (op een enkele kleine verschuiving na) en steeds is de afstand tussen de hoogste en de laagste positie even groot.

De machtigste positie in het Belgisch politiek bestel is, volgens de staatsburgers, de positie van eerste-minister, vrij vlug gevolgd door deze van minister die op de voet gevolgd wordt door de partijleider, de vak-

bondsleider en het parlementslid. Dan komt een afstand. De managerposities in banken en holdings, de politieke journalistenposities, de leidende posities van het VBO en de top-ambtenarenposities volgen in deze volgorde, ook weer vrij dicht bij mekaar aansluitend. Met grote schreden gaat het dan naar onder in de machtshierarchie. Op een afstand van vorige groep volgen de Europese leidersposities. Dan komen de bisschopsambten. Weer een goed stuk macht minder heeft — opmerkelijk genoeg — de koning. De leidende functies van actiegroepen en de hoge militaire functies hebben niet veel macht minder dan de vorst.

TABEL IV

De machtshierarchie van de politieke posities

1. Eerste Minister	78,1
2. Ministers	75,5
3. Partijleiders	73,2
4. Syndikale leiders	71,8
5. Parlementsliden	70,6
6. Holdings	61,3
7. Journalisten	60,9
8. VBO leiders	57,7
9. Ambtenaren	55,6
10. Europese leiders	46,8
11. Bisschoppen	41,8
12. Koning	33,7
13. Leiders actiegroepen	30,5
14. Militairen	28,9

Schaal : 100 tot 0

Zo tekent een representatief staal van de Belgische staatsburgers de machtsmogelijkheden van de politieke posities onderling uit. Aan te stippen valt dat de posities die veel in de massa-kommunikatiemedia komen eerder een hogere dan wel een lagere plaats bekleden.

De participant plaatst de toposities gemiddeld lichtjes hoger (2 %) dan de doorsnee burger. De laagste van deze toposities zet hij gemiddeld wat lager (2 %) zodat de hogere bij hem nog machtiger is dan voor de doorsnee burger. Opmerkelijk bij de participant is de uitgesproken hogere plaats in de machtshierarchie van de leiders van banken en holdings (+ 10 %), de leiders van het VBO (+ 5 %) en de syndikale leiders en de partijleiders (+ 4 %). Ook de journalisten stijgen daar waar de parlementairen dalen. De participant herkent en erkent de niet formeel geïnstitutionaliseerde machtsposities beter dan de doorsnee burger. De enige afwijkende hogere plaatsing is de ambtenaar. Een verklaring is hier niet zo gemakkelijk te vinden gezien de afwijking met voorgaande hypothetische verklaring.

Wallonië plaatst een ganse reeks posities lager op de machts ladder : de partijleider, de eerste minister, het parlementslid, de syndikale leiders en

de ministers, met andere woorden alle formele posities met veel aandacht in de persverslagen. In Vlaanderen daarentegen kent men aan deze functies — behoudens de syndikale leiders — juist meer macht toe. Zeker de eerste minister en ook de ministers zijn machtige posities volgens de Vlaamse perceptie.

In 1967 werd een soortgelijke bevraging georganiseerd bij de topparticipanten in de Belgische politiek (7). Daar werd de niet gemediatiseerde informatie bevraged. Het resultaat sluit, gezien de steekproef, veel dichter bij de werkelijke machtsverhoudingen aan.

Ook bij de topparticipanten komt de positie van eerste-minister eerst, gevolgd door deze van partijvoorzitter en vakbondsleider. De minister komt wel wat lager maar toch ook in deze volgorde. Dan volgen de leiderspositie in het VBO, de managersposities in banken en holdings, de partijleidingsposities, en de politieke journalistpositie. Nog een eindje lager komt bij de topparticipantenenquête het parlementslid, maar dan het gekwalificeerd parlementslid dat in de positie van verslaggever geplaatst wordt. De door de weekse parlementspositie komt nog lager. Ook de ambtenaren-generaal zijn lager geplaatst in deze machtshiërarchie-uittekening. Deze posities worden bijgehaald door het bisschopsambt en door de leiding van de aktiegroepen.

De belangrijkste verschillen zijn de geringere machtspositie van de parlementsleden en de ambtenaren-generaal. De topparticipanten geven ook meer onderscheid in macht tussen de eerste en de laatste positie dan de staatsburgers. Maar meer treffend dan deze verschillen is de grote mate van overeenstemming.

Het onderzoek laat ook toe een beoordeling van de machtshiërarchie van de politieke posities in België te maken. Alle posities dienden beoordeeld te worden of zij meer macht diende te hebben, of zij minder macht dienden te hebben ofwel of hun macht ongewijzigd moet blijven. Door aftrekken van de percentages « meer macht » van « minder macht » kan men een rangorde van wijzigingen in de machtshiërarchie opstellen zoals gewenst door de staatsburgers :

- met 53,5 % helt de balans over naar meer macht voor de leiders van de aktiegroeperingen,
- met 32,2 % helt de balans over naar meer macht voor de koning,
- met 19,9 % helt de balans over naar meer macht voor de Europese leiders,

(7) Zie W. DEWACHTER, De machtshierarchie in de Belgische politiek, in : *Res Publica*, 1971, nr 3-4, blz. 533-550.

- met 15,2 % helt de balans over naar meer macht voor de parlementsleden,
- voldoende macht heeft de eerste minister,
- met 5,0 % helt de balans over naar minder macht voor de VBO-leiders,
- met 8,2 % helt de balans over naar minder macht voor de ministers,
- met 9,9 % helt de balans over naar minder macht voor de militairen,
- met 19,7 % helt de balans over naar minder macht voor de topambtenaren,
- met 22,0 % helt de balans over naar minder macht voor de syndikale leiders,
- met 23,1 % helt de balans over naar minder macht voor de bisschoppen,
- met 25,9 % helt de balans over naar minder macht voor de politieke journalisten,
- met 27,8 % helt de balans over naar minder macht voor de partijleiders,
- met 40,9 % helt de balans over naar minder macht voor de leiders van banken en holdings.

Op stuk van gewenste machtsinvloed wijkt de participant niet zo sterk af van de doorsnee burger. De Europese leiders en de parlementsleden wenst hij duidelijk nog meer macht. De ministers hebben volgens de participant geen macht te veel, ook niet te weinig. De leiding van VBO heeft volgens de participanten te veel invloed. En de leiders van banken en holdings hebben volgens de participant nog meer macht te veel dan volgens de burgers, die dan toch al — en ver uit — deze posities als te machtig ervaren.

Een opdeling naar gewesten doet de grote overeenstemming op stuk van gewenste machtsposities blijken. Slechts twee belangrijke verschillpunten. Zowel Vlaanderen als Wallonië vinden de machtspositie van de bisschoppen te sterk, maar Wallonië vindt ze met een veel grotere meerderheid te sterk (17,7 % balans tegenover 31,7 %). In omgekeerde volgorde vergaat het de syndikale leiderspositie : beide gewesten beoordelen ze te sterk maar in Vlaanderen is de meerderheid om dat te stellen groter (23,2 %) dan in Wallonië (11,6 %). Kloppen deze beoordelingen met een bepaalde kulturele en politieke traditie dan mag niet uit het oog verloren worden dat in beide gevallen de richting in de twee gewesten dezelfde is.

Op het eerste gezicht is er niet zomaar een lijn in de gewenste machtsverschuiving te krijgen. Zijn de posities : leiders van actiegroeperingen en

de parlementsleden waarvoor men meer macht vraagt te interpreteren als vragen naar participatiemogelijkheden, de koning is dat niet. En inspraakkanalen als syndikale leiders en de partijleiders die dit zouden moeten zijn worden aanzienlijk minder macht toegewenst. Eenduidig is de wens niet.

4. De instituties van het Belgisch politiek systeem.

De basisinstellingen van het Belgisch politiek stelsel werden aan de steekproef voorgelegd met de vraag deze op hun noodzakelijkheid of hun hinderlijkheid te beoordelen. Vooreerst dient aangestipt dat 23 % van de ondervraagden hun mening niet geven. Tenzij een nieuwe bevestiging van een aanzienlijk stuk apatie of onkunde hiervan de verklaring is hebben wij het raden naar de verklaring van dit « zonder antwoord ».

TABEL V

De basisinstellingen van het Belgisch politiek bestel

	Absoluut noodzakelijk	Noodzakelijk	Zonder veel belang	Overbodig	Hinderlijk
Rechten en vrijheden	64,4	28,2	7,0	0,4	0,1
Verkiezingen	44,0	40,0	12,3	2,6	1,1
Mogelijkheden van oppositie	36,6	47,1	11,2	3,0	2,1
Eenheid van België	45,6	33,7	12,5	5,3	2,9
Parlement als vertegenwoordiging	28,7	51,2	16,4	3,2	0,5
Sociale organisaties als belangen- vertegenwoordigers	24,2	48,3	16,0	5,6	5,9
Koningschap	13,3	24,8	41,2	17,0	3,7

Het meest noodzakelijk in ons politiek systeem vindt men de rechten en de vrijheden. Een overduidelijke absolute meerderheid vindt deze verworvenheden van de liberale ontvoogdingsbeweging absoluut noodzakelijk. Het is de enige keer dat een absolute meerderheid in één antwoordcategorie wordt gevonden. Voor het gros van de staatsburgers is de vrijheid van meningsuiting, van vergadering, van vereniging, de persvrijheid een « must », een noodzakelijk kenmerk van en voor het politiek bestel in België. Duidelijk minder radikaal is men voor de verkiezingen. Maar ook hier is geen twijfel mogelijk : 44 % vinden ze absoluut noodzakelijk en bovendien achten 40 % van de ondervraagden ze nodig in ons bestel. De mogelijkheden van de oppositie komen als derde in graad van noodzakelijkheid naar voren, samen met het parlement als vertegenwoordigingssysteem en met de eenheid van het land. De belangenvertegen-

woordigingsfunctie die de grote sociale en patronale organisaties vervullen wordt ook noodzakelijk geacht door een meerderheid van de bevolking, zij het in mindere mate dan de vorige basisinstellingen. Deze functie krijgt als eerste van de instellingen (8), te maken met een noemenswaardige oppositie : 6 % van degenen die hun mening uitbrachten vonden de functie overbodig en 6 % vonden die functie hinderlijk. Het koningschap wordt niet als wezensnoodzakelijk ervaren : 41 % menen dat het zonder veel belang is en 17 % vinden het koningschap overbodig. Scherpe oppositie is er niet tegen : slechts 4 % vinden dit instituut hinderlijk ; en deze scherpe oppositie wordt ruim gekompenseerd door de 13 % die het koningschap absoluut noodzakelijk vinden.

De participanten geven een nog positiever beeld, en een beeld dat meer aangepast is aan de evolutie van het Belgisch politiek bestel. Zij vinden voor 10 % meer het parlement, de mogelijkheden van de oppositie en de rechten en vrijheden absoluut noodzakelijk ; de verkiezingen vinden zij voor bijna 20 % meer noodzakelijk dan de doorsnee burgers. Zij komen op die vier punten tot zeer hoge noodzakelijkheidspunten. De oppositie is bij de participanten als het ware volledig verdwenen voor die karakteristieken. De sociale organisaties als belangenvertegenwoordigers worden door de participanten lichtjes meer nodig geacht. Omgekeerd gaat het voor het koningschap en de eenheid van België. Deze twee instellingen worden door de participanten ietwat meer (4,4 %) afgeschreven als overbodig of hinderlijk, dan de door de doorsnee burger. De modale categorieën respectievelijk « zonder veel belang » en « absoluut noodzakelijk » van de doorsnee burger blijven ook de modale categorieën bij de participanten. Het opmerkelijke in deze participantenanalyse is wel de tegengestelde beweging voor de verschillende karakteristieken van het parlementaire bestel enerzijds en voor de basiskarakteristieken van het politieke België anderzijds. Te sterk mag men de verschuivingen echter ook niet accentueren. De omvang is niet zodanig om sterk naar een stimulerende kracht vanuit de participanten te gaan zoeken. Veeleer nemen de participanten eerder dan de doorsnee burger tendenzen op die boven hen aangezet worden.

Wallonië steunt intenser en met minder reserves dan Vlaanderen de basisinstellingen van het Belgisch politiek bestel. De mogelijkheden van de oppositie vindt zij voor 18,6 % meer absoluut noodzakelijk ; het overleg van de sociale partners vindt zij voor 17,4 % meer absoluut noodzakelijk ; de eenheid van België — zeer opmerkelijk — vindt zij voor 13,2 % meer absoluut noodzakelijk dan Vlaanderen. Dat zijn de

(8) Dit althans bij het leggen van de grens van de oppositie op 10 % : zo de grens lager gelegd wordt kent ook de eenheid van België enige weerstand.

drie grote uitschieters. Noodzakelijker dan in Vlaanderen zijn ook het parlement en de verkiezingen (respektievelijk 4,2 % en 2,0 % meer noodzakelijk dan Vlaanderen). Alleen het koningschap wordt sterker in Vlaanderen gesteund dan in Wallonië. Er zijn 6 % meer Walen dan Vlamingen om het koningschap hinderlijk te vinden. Aan te stippen valt dat het koningschap ook in Wallonië nog een meerderheid voorstanders heeft (10 % is de balans tussen noodzakelijk enerzijds en overbodig en hinderlijk anderzijds).

In zijn componenten ontleed worden de Belgische politieke instellingen ontegensprekelijk positief beoordeeld. De institutionalisatie wordt aanvaard. Een meer negatief beeld kan misschien komen van het aktualiseren van de instellingen (9).

Besluit.

Met deze enkele vragen en hun beantwoording door een steekproef van Belgische staatsburgers is zeker geen volledig beeld van de machtsstructuur in België gegeven. Verre van. De verschillende aktiepatronen van personen en organisaties, de betekenis van basiskomponenten als publieke opinie, ideologieën, strijdpunten, drukkingsgroeperingen, sociale bewegingen, oppositie werden niet bevraagd. De elitaire konsensus werd ook niet adequaat onderzocht. Deze processen zijn te omvangrijk om ze in één enquête te vatten. Men heeft dus noodgedwongen een selectie moeten aanvaarden.

Overigens is een enquête bij de staatsburgers, niet bijzonder geëigend om de machtsstructuur te onderzoeken. Het aktieonderzoek is daartoe een betere weg — zij het niet de enige.

Wat hier gepoogd werd is enkele stukken uit de legpuzzle van de machtsstructuur bloot te leggen : namelijk het imago bij de staatsburgers over de konfliktlijnen en tegenstellingen in de Belgische maatschappij, hun beeld over de instrumentaliteit van de politieke partijen als verbindingsorganisaties, het beeld van de machtshiërarchie in de Belgische politiek en de beoordeling van de basisinstellingen van het Belgisch politiek bestel.

De scherpe tegenstellingen zijn deels specifiek voor België en deels universeel. De machtigen tegenover de machtelozen, de jongeren tegenover de ouderen, de mannen tegenover de vrouwen komen de gekende Belgische konfliktvelden aanvullen. De instrumentaliteit van de politieke partijen voor sommige polen in de konfliktvelden is behoorlijk, maar

(9) Zie de bijdrage van S. Bernard in deze bundel.

nog niet evenredig aan hun aandeel in de totale bevolking. Voor andere polen is ze bijzonder zwak. Een mogelijkheid tot vervreemding of tot apatie zit hier dus structureel ingebouwd.

Het beeld van de machtshiërarchie in de Belgische politiek lijkt, uit toetsing met de machtshiërarchie door de topparticipanten opgesteld, vrij adequaat te zijn. De burgers zien wie de machtigen zijn. De basisinstellingen van de parlementaire democratie worden fundamenteel erkend en aanvaard. Men wenst overduidelijk de individuele en sociale rechten en vrijheden, de institutionalisatie van de konfliktoplossing, het behoud van de politieke entiteit.

Het is een opmerkelijk beeld. Het samenlezen van het beeld van de Belgische politiek is boeiender en zinniger dan men wel eens vooropstelde en vreesde. Het verdient aanbeveling die ervaring regelmatig te toetsen. Ook het beleid kan er zijn voordeel mee opdoen.

Summary : The opinion on the power structure in Belgium.

Results from an opinion poll, held in mid-year 1975, with a representative sample of Belgian citizens, show that the oppositions the citizens perceive, are partly of a universal nature and partly specifically Belgian. Those who have got power vs. those who have not, young vs. old, male vs. female are oppositions that complement more specifically Belgian conflict dimensions : socio-economic problems, religion, ethnicity. The political parties are instrumental towards some poles on such conflict dimensions, but the instrumentality is not yet proportional to the share of the poles in the total population ; moreover, it is quite weak towards some poles. The image the public has about the power hierarchy in Belgium appears to coincide rather adequately with a ranking on the power hierarchy as established by the top-participants. People do realize who really is powerful. Besides, the basic institutions of parliamentary democracy are fundamentally recognized and accepted. One finds indeed quite unambiguous appreciations of the individual and social rights and freedoms, of the institutionalization of conflict solution and of the maintenance of the political entity.

